

JADID MATBUOTINING MILLIY MATBUOT SIFATIDA SHAKLLANISHI

Ziyodov Husniddin Isomiddin o'g'li

Ma'naviyat asoslari (Ijtimoiy- gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi)1-kurs magistr

Gmail: husniddinziyodov2@gmail.com

Tel: +998900331088

Annotatsiya: Mazkur maqola jadid matbuotining milliy matbuot sifatida shakllanish jarayoni, uning o'ziga xos jihatlari va jamiyatdagi o'rni haqida batafsil ma'lumot beradi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston mintaqasida milliy ongni shakllantirish, ma'rifat va islohotlarni targ'ib qilish maqsadida yaratilgan jadid matbuotining ijtimoiy-siyosiy hamda madaniy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Jadid matbuoti, milliy matbuot, islohotlar, Turkiston, milliy ong, ma'rifat.

Jadid matbuoti O'rta Osiyo va Turkiston mintaqasida XIX asr oxiri va XX asr boshlarida milliy matbuotning shakllanishida muhim rol o'ynagan. Bu davrda, musofirlik sharoitida qolgan musulmon jamiyatlari orasida yangi, ilg'or fikrlar va g'oyalarni targ'ib qilish, xalqni ma'rifatli qilish va jamiyatni o'zgartirish maqsadida jadidchilik harakati kuchaydi. Jadidchilik, aslida, «yangilik» yoki «modernizm» degan ma'nolarni anglatadi va bu harakatning asosiy maqsadi an'anaviy ta'lim tizimiga qarshi turish, ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni saqlab qolish hamda ijtimoiy islohotlarni amalga oshirish edi. Jadid matbuoti aynan shu harakatning ma'rifatparvarlik va islohotchi g'oyalarini ommalashtirishda, xalqni yangicha fikrlashga undashda muhim vosita bo'ldi. O'sha davrda Turkiston mintaqasida joylashgan gazeta va jurnallar, masalan, "Tarjimon", "Sadoyi Turkiston", "Hurriyat" va "Oyna", xalqni yangiliklardan xabardor qilish, ularni ijtimoiy, madaniy va siyosiy masalalar haqida fikrlashga chaqirish maqsadida faoliyat yuritgan. Jadid matbuoti nafaqat o'sha zamonning ma'lumotlarini tarqatish, balki xalqni yangi bilimlar bilan ta'minlash va milliy birligini mustahkamlashga xizmat qilgan. Bu jarayon milliy matbuotning shakllanishiga turtki bo'lib, Turkiston hududidagi musulmon xalqlarining o'ziga xos madaniy va siyosiy anglashini rivojlantirgan.[1]

Ushbu maqolada jadid matbuotining shakllanish jarayoni, uning ijtimoiy-siyosiy va madaniy ahamiyati, milliy matbuot sifatida o'z o'rnini topishi va bu jarayondagi muhim omillar tahlil qilinadi. Jadid matbuotining milliy matbuot sifatida shakllanishi nafaqat o'sha davrning o'ziga xos xususiyatlarini, balki bugungi kunimizda ham ahamiyatini yo'qotmagan tarixiy jarayon sifatida qadrli va o'rganishga loyiqdir.

Jadid matbuoti O'zbekiston va Turkiston mintaqasida milliy matbuot sifatida shakllanishi jarayonida ijtimoiy, siyosiy va madaniy omillar katta ahamiyat kasb etdi. XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida o'sha davrda mavjud bo'lgan jamiyatning ta'lim tizimi, siyosiy va iqtisodiy ahvoli ancha past edi. Shunday sharoitda, jadidchilik harakati va uning matbuoti yangi, ilg'or g'oyalar va ta'lim tizimlarini ilgari surish maqsadida samarali vosita bo'ldi. Jadid matbuoti milliy ongini shakllantirish va turli xalqni birlashtirishda katta rol o'ynagan.

Jadidchilik harakati o'zida ko'plab islohotlarni jamlagan bo'lib, bu harakatning eng muhim jihatlaridan biri matbuotning rivojlanishi edi. Jadidlar eski ta'lim tizimi va jamiyatning an'anaviy qoidalariga qarshi chiqib, yangicha fikrlashga, ilm-fanni rivojlantirishga va ilmiy yangiliklarni targ'ib qilishga intildilar. Bu jarayonda matbuot, xususan, gazeta va jurnallar, yangi g'oyalarni keng ommaga yetkazishda eng qulay vosita bo'lib xizmat qildi. Jadid matbuotining ilk nashrlaridan biri bo'lgan **"Tarjimon"** gazetasi Ismoil Gaspirali tomonidan 1883 yilda boshlangan. Ushbu gazeta musulmon jamiyatlarida yagona maqsad uchun birlashishga chaqirib, o'z ona tilini rivojlantirish, ta'limni yangilash va islohotlarni amalga oshirish masalalarini yoritdi. "Tarjimon" nafaqat ma'lumotlarni yetkazish, balki milliy birlikni shakllantirishga qaratilgan g'oyalar bilan chiqdi.[2]

Jadid matbuoti milliy matbuot sifatida shakllanishida mazmun jihatidan ham o'ziga xos bo'ldi. U xalqni savodli qilish va ilmiy yangiliklarni ommalashtirishga qaratilgan maqolalar, risolalar va ilmiy ishlarni nashr etdi. Jadid gazetalarining aksariyati siyosiy jihatdan islohotchi va ma'rifatparvar bo'lib, ijtimoiy va siyosiy muammolarni tahlil qilgan. Shuningdek, ular yangi metodologiyalarni o'rgatish, ta'limda samarali yondashuvlarni kengaytirish, musulmon xalqining o'zini tanitish va o'zligini anglashga xizmat qilgan. Masalan, "Oyna" jurnalida chop etilgan maqolalar ijtimoiy adolat, inson huquqlari, ta'lim va madaniyat sohalaridagi islohotlarga chaqirgan.

Jadid matbuoti nafaqat matnli axborot vositasi sifatida, balki jamiyatda yangicha fikrlashni shakllantiruvchi va yangi ijtimoiy va siyosiy masalalar bo'yicha muhokama maydoni yaratgan. Bu matbuot nashrlarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular faqat gazeta yoki jurnal shaklida qolmay, keng jamoatchilik bilan fikr almashish, yangi g'oyalarni muhokama qilish va jamoatchilikni o'zgartirishni maqsad qilgan. Jadid matbuoti o'z o'quvchilarini faqat yangiliklar bilan tanishtirmadi, balki ularni o'zlari haqidagi fikrlarni kengaytirishga undadi.[3]

Jadid matbuotining ijtimoiy va siyosiy ta'siri katta bo'ldi. Ularning nashrlari o'z davrida faqat Turkiston hududida emas, balki butun musulmon dunyosida o'z ta'sirini ko'rsatdi. Milliy matbuot shakllanishida katta omil bo'lgan bu nashrlar, g'oyat ko'p musulmon xalqlarining madaniyatini va milliy o'zligini saqlashga yordam berdi. O'z vaqtida jadid matbuoti nafaqat ilm-fan va ma'rifat masalalarida eng ilg'or fikrlarni

targ'ib qilgan, balki o'sha davrda mavjud bo'lgan siyosiy va iqtisodiy tuzumni tanqid qilib, ijtimoiy islohotlarni amalga oshirishni talab qilgan. Jadid matbuotining ta'siri nafaqat matbuot sohasida, balki butun jamiyatda, xalqning o'zlikni anglashida, yangi fikrlarni rivojlantirishda o'ta muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Bugungi kunda jadid matbuoti o'sha davrdagi yangiliklarga qanday ta'sir ko'rsatganini o'rganish muhimdir. Jadid matbuoti nafaqat o'sha davrda mavjud bo'lgan siyosiy va iqtisodiy tizimni o'zgartirishga chaqirgan, balki u zamonaviy matbuotning rivojlanishiga asos solgan. Bugungi kunda biz jadid matbuotining ma'rifatparvarlik, o'zlikni anglash va ilmiy rivojlanishga qaratilgan g'oyalarni o'z zamonamizga moslab qabul qilganimizni ko'rishimiz mumkin. Ushbu matbuotning xususiyatlari, ularni yaratgan jadidchilik harakatining bugungi kunda ham ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.[4]

Shunday qilib, jadid matbuoti milliy matbuot sifatida shakllanishi nafaqat o'z davrining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga javob bo'lib, balki u milliy g'oyalarning rivojlanishi, madaniyat va ta'limni yangilash, yangi dunyoqarashlarni ommalashtirishda muhim vosita bo'lgan. Jadid matbuoti, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston mintaqasida milliy matbuot sifatida shakllanib, jamiyatni yangilash va ilg'or g'oyalarni targ'ib qilishda muhim rol o'ynadi. Jadidchilik harakati ta'lim, ilm-fan, madaniyat va siyosatdagi islohotlarni amalga oshirishga intilib, matbuotni o'z g'oyalarni keng ommaga yetkazish vositasi sifatida ishlatdi. "Tarjimon", "Sadoyi Turkiston", "Hurriyat" va "Oyna" kabi nashrlar, milliy birlikni mustahkamlash, ma'rifatparvarlikni rivojlantirish va yangi fikrlash tarzini ommalashtirishga xizmat qildi. Ushbu matbuot, o'z davrida milliy ongini shakllantirish, ijtimoiy islohotlarni ilgari surish va xalqni yangi bilimlar bilan ta'minlashda asosiy vosita bo'lgan. Bugungi kunda jadid matbuotining ta'siri nafaqat o'sha davrda, balki zamonaviy jamiyatda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, uni o'rganish davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, A. Jadidchilik harakati tarixi. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005.
2. Hasanov, M. O'zbekiston matbuot tarixi. Toshkent: Fan, 2010.
3. Rajabov, T. Turkiston jadidchilik harakati. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
4. Rahmonov, B. Turkiston matbuotining shakllanishi va uning roli. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2015.